

מים זכים

דורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים' (ב"ק פב.)

פרשת וישב

- ג -

ג. ועוד צ"ע טובא בזה, דאי נימא דיהודה נמלך בדעתו, ושוב סבר שבעצם הייתה טעות בפסק הדין, ואין דינו של יוסף למיתה, א"כ צ"ע מדוע אמר לאחיו 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין לנו אלא מנאצים!'

והרי היי צריך לומר לאחיו דנפלה טעות בפסק הדין, ואם נהרוג את יוסף אין לנו אלא רוצחים! - וא"כ שוב צ"ע טובא, מדוע העיר לאחיו רק על עניין הניאוף, ולא העיר להם על עניין איסור רציחה?

- ד -

והנראה בס"ד לומר בזה, דהנה כבר הקשו, דצ"ע כיצד דנו האחים את יוסף למיתה, והרי הם היו קרובים זה לזה, ועוד שהרי לדיני נפשות בעי עשרים ושלושה דיינים, - ולכאוי יש לבאר בזה, דאע"פ דקיימו השבטים את התורה, אך מ"מ הרי זה היי רק בתורת אינו מצווה ועושה.

ובעצם מעיקר הדין קודם מתן תורה, גם קרובים היו כשרים להעיד ולדון, וכן לא היי צריך ב"ד של כ"ג, בכדי לדון בדיני נפשות, ודומיא דבני נח, שקיי"ל ברמב"ם (הלי מלכים פ"ט הי"ד) 'ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה, ועל פי קרובין'.

ולכן כיון שלא היי בנמצא, עדים ודיינים כשרים, שידונו את יוסף ע"פ דיני התורה ממש (בתורת אינם מצווים ועושים), לכן בכדי להעמיד את הדין על תילו, דנו האחים את יוסף בעצמם, שהרי כאמור מעיקר הדין קודם מתן תורה, גם קרובים היו כשרים להעיד ולדון, ולא היי צריך ב"ד של כ"ג בכדי לדון למיתה.

- ה -

ועתה נבוא ליישב בס"ד, את ג' הקושיות שהקשינו לעיל, - דהנה איתא בגמ' (ברכות מט.) דכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ, לא יצא ידי חובתו.

ולפי"ז מאחר דהשבטים קיימו את התורה (בתורת אינם מצווים ועושים), לכן י"ל דהם היו צריכים להזכיר בברכת המזון שהיו מברכים, גם את היברית ותורה, בכדי שיהי בזה קיום מצות ברכת המזון, - דהרי כל שאינו אומר ברית ותורה, לא יצא ידי חובתו וכנ"ל, (והיינו, דהם היו מודים להקב"ה, על התורה שהוא עתיד לתת לבני ישראל).

ומעתה יש לבאר שפיר את כל ג' הקושיות הנ"ל, דהנה בקושיא האי הקשינו, מדוע יהודה אמר לאחיו 'אין לנו אלא מנאצים', והרי כיון שהשבטים דנו את יוסף למיתה ע"פ דין תורה, א"כ אין בזה שום עבירה וכנ"ל.

ומעתה י"ל, דאין הכי נמי שבעצם מה שעמדו להרוג את יוסף, באמת לא הייתה בזה שום עבירה, ורק מ"מ אמר יהודה לאחיו, שאם יברכו כעת ברכת המזון, ויודו בברכתם להקב"ה על התורה שעתיד לתת לבניי, כאשר בו בזמן הם עומדים להרוג את יוסף, הרי 'אין לנו אלא מנאצים'.

כיון שכאמור הרי ע"פ דיני התורה ממש, הם לא היו יכולים לדון את יוסף למיתה, כיון שהם היו קרובים, וגם לא היי ב"ד של כ"ג, (ורק מ"מ דנו את יוסף בדין אמת, ע"פ עיקר הדין שהיי נהוג לפני מתן תורה וכנ"ל).

ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו: ויקחהו וישלכו אותו הבור והבור רק אין בו מים: וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע פי נהרג את אחינו וקשינו את דמו: לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו פי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו: (לז, כג-כז).

כשיוסף נשתלח מאביו לילך אצל אחיו, כיון שראו אותו חשבו עליו להורגו, שנאמר 'ויאמרו איש אל אחיו... ועתה לכו ונהרגהו', והם עומדים ומשליכין אותו לבור, ואומרים: נאכל ונשתה, ואח"כ אנו מושכים אותו, ומעלים והורגים אותו.

אכלו ושתו, באו לברך (ברכת המזון), אמר להם יהודה: באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין לנו אלא מנאצים! - מהו 'מה בצע פי נהרג את אחינו', אמר להם יהודה: 'בצע ברך נאץ ה', אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים: (פסיקתא רבתי, פרשה י אות יג).

ולכאוי צ"ע טובא בדברי המדרש הנ"ל מכמה צדדים, וכדלהלן.

- א -

דהנה יש להקשות בדברי המדרש הנ"ל ג' קושיות.

א. הנה המפרשים האריכו לבאר, את מעשה מכירת יוסף, וביארו כל אחד לפי דרכו, שהשבטים דנו את יוסף למיתה ע"פ דין תורה, ואכמ"ל בזה.

ומעתה לכאוי צ"ע טובא בדברי המדרש הנ"ל, מדוע יהודה אמר לאחיו, 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין לנו אלא מנאצים!' - והרי כיון שהשבטים דנו את יוסף למיתה ע"פ דין תורה, א"כ אין בזה שום עבירה, ומהו 'אין לנו אלא מנאצים'?

- ב -

ב. וגם אי נימא דיהודה הירחר שוב, במה שדנו לפני כן את יוסף למיתה, ונמלך יהודה ושוב סבר שבעצם הייתה טעות בפסק הדין, ואין דינו של יוסף למיתה, מ"מ אכתי צ"ע טובא, מה הביאור במה שאמר לאחיו, 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין לנו אלא מנאצים!', דהרי אכתי לא מובן מדוע הם מנאצים.

דהא כל מה שמצינו את עניין 'מנאץ' בברכת המזון, זהו רק במי שרוצה לברך ברהמ"ז אחרי שאכל מאכל שהיי אסור באכילה, [או לאחר שאכל מאכל שבא לו ע"י גזילה, ואפי' אם קנהו בשינוי מעשה, לדעת חלק מהפוס"ן], שעליו נאמר שאין לו לברך על אכילתו ברהמ"ז, כיון שאינו אלא מנאץ.

וכן מצינו לגבי לולב הגזול, שגם בכה"ג שקנהו בשינוי מעשה, מ"מ אין לברך עליו, וכן הוא בשאר המצוות שבאו לידו בגזילה, (עיי בשו"ע או"ח סי' קצו, א, ובמשנ"ב סי' ק"ד, ובשו"ע או"ח סי' תרמט, א, - וע"ע במשנ"ב שם סי' ק).

אך לגבי מי שעובר עבירות שאינם קשורות לאכילתו שאכל כעת, או לולב שרוצה כעת לטול, הרי לא מצאנו בזה שייחשב כמנאץ בברכתו, כיון שאין שום קשר ושייכות בין העבירות שלו, ובין מה שרוצה לברך כעת על אכילתו או על הלולב, - וא"כ שוב צ"ע טובא, מה הביאור במה שאמר יהודה לאחיו, 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין לנו אלא מנאצים'.

חייבות כלל בהזכרת ברית ותורה, כיון דלא שייכי בהו, - והרי אם הזכרת ברית ותורה הוא חלק מהותי מברהמ"ז, א"כ מדוע לפטור את הנשים מהזכרת ברית ותורה, ולתת להן נוסח אחר של ברהמ"ז, והרי כולו ממקרא אחד וממצות עשה אחת קאתו.

- ט -

ויתכן לבאר בזה, ע"פ מה ששמעתי ממו"ר הגאון רבי חיים יעקב כגן שליט"א, ששאל את מרן בעל ה'אילת השחר' זצ"ל, מדוע מודים בברכת הארץ שבברהמ"ז, גם על יציאת מצרים? - ומרן זצ"ל התפרץ בהתלהבות והשיב לו, (בתירגום מאידיש) 'כאשר בן אדם אוכל כזית אחד, הרי הוא צריך להודות להקב"ה, על הכל בכל מכל', ע"כ שמעתי ממו"ר שליט"א.

ושוב הראני ידידי הרה"ג ר' שרגא שטינמן שליט"א, שבספר 'צדיק כתמר יפרח' (פרק א) הובא בזה"ל, 'הגה"צ ר' אייזיק שר זצ"ל אמר: שאדם אוכל כזית אחד לחם, ואגב כבר מודה על הכל, - והוסיף רבינו (הגרא"ל זצ"ל) שבעצם צריך להודות כל רגע ורגע, אלא שכשיש כבר הזדמנות מודים על הכל, עכ"ל.

- י -

ומעתה נראה לבאר ולומר, דעצם החיוב בברהמ"ז הוא, להודות להקב"ה על האכילה שאכל, ורק יש דין נוסף, שאגב ההודאה על האכילה צריך גם להודות להקב"ה על הכל בכל מכל.

וממילא מבואר שפיר, דלאנשים שהיחל בכל מכלי שלהם, כולל גם את ה'ברית ותורה', אזי הם חייבים להודות גם על ה'ברית ותורה', וזהו גם לעיכובא, כיון שיש לברית ותורה שייכות לברכת הארץ, מחמת שבזכותן קיבלו את הארץ, (ע"ע במשני"ב ס"ו קפז, ז), אך לנשים שהיחל בכל מכלי שלהם, אינו כולל את ה'ברית ותורה', אזי יש צד לגמ', שהן חייבות בברהמ"ז מדאו', בלא הזכרת ברית ותורה.

אך באמת שורש חיובם של האנשים והנשים אחד הוא, שצריכים להודות על האכילה שאכלו, ואגב זה להודות להקב"ה על הכל בכל מכל, כל אחד לפי עניינו, וכלשונו של מרן בעל האילת השחר זצ"ל הני"ל.

- יא -

ועתה נחזור לנידו"ד שכתבנו לדון, האם השבטים הזכירו ברית ותורה בברהמ"ז שלהם, או"ד דהם לא הזכירו ברית ותורה, - דמעתה י"ל, דגם לדעת הסוברים שהזכרת ברית ותורה היא מדאו' וכנ"ל (באות ז), אך מ"מ להאי צד שנשים חייבות בברהמ"ז מדאו', ואינן צריכות להזכיר ברית ותורה וכנ"ל, אזי עולה שמדאו' מי שאינו שייך בברית ותורה, אינו צריך להזכיר ברית ותורה.

וא"כ כיון שהשבטים לא קיבלו את התורה, לכן י"ל דאינם שייכים בהודאה על התורה, כיון דלא קיבלוה, וא"כ לצד זה י"ל, דהשבטים יכלו שפיר לקיים את מצות ברהמ"ז (בתורת אינם מצווים ועושים), גם בלא הזכרת 'תורה', וכמו שמצינו בברהמ"ז דנשים, כיון דהיחל בכל מכלי שלהם, אינו כולל את ההודאה על התורה, משום שלא קיבלוה.

וא"כ לצד זה י"ל, דהשבטים לא הזכירו בברהמ"ז שלהם הודאה על ה'תורה', וא"כ לצד זה שוב נצטרך לחפש יישוב אחר, לג' הקושיות שהקשינו לעיל, - (ויש לפלפל עוד בזה, ע"פ מחלוי הפוס', האם הברכות מעכבות זא"ז, אך כבר אכמ"ל).

ניתן לשלוח תגובות הערות והוספות

בטלפון: 079-536-8174

כמו כן בקו זה ניתן גם להאזין

לתגובות שהתקבלו במערכת

וא"כ טען יהודה לאחיו, דלא שייך להודות ולשבח להקב"ה בברכת המזון, על התורה שעתיד לתת לבנ"י, ובו בזמן לדון את יוסף למיתה, שלא ע"פ דיני התורה שהקב"ה עתיד לתת, - כיון דאם התורה היא מתנה טובה, שאנו מודים עלי' להקב"ה, הרי ראוי לנו לקיימה בכל פרטיה ודקדוקיה, גם עוד לפני שניתנה התורה, - ומעתה מבואר שפיר מה שאמר יהודה לאחיו, 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין אנו אלא מנאצים'.

- ו -

ומעתה מיושבת שפיר גם הקושיא הב' שהקשינו לעיל, דצ"ע מה הקשר והשייכות בין מה שעמדו להרוג את יוסף, ובין מה שעמדו לברך ברכת המזון, ומדוע אם הם יהרגו את יוסף, הרי הם מנאצים בברהמ"ז וכנ"ל.

ולהנ"ל מבואר שפיר, שהניאוף הוא בברהמ"ז גופא, במה שהם מודים להקב"ה, על התורה שעתיד לתת לבנ"י, בזמן שהם עצמם עומדים להרוג את יוסף, שלא ע"פ דיני התורה העתידה להינתן לישראל וכנ"ל.

ובזה תתיישב שפיר גם הקושיא הג' שהקשינו לעיל, דצ"ע מדוע יהודה העיר לאחיו רק על ענין הניאוף, ולא העיר להם על ענין איסור רציחה, והרי איסור רציחה הוא איסור הרבה יותר חמור מניאוף, והי' צריך לומר להם, דאם נהרוג את יוסף אין אנו אלא רוצחים וכנ"ל.

ולהנ"ל מבואר שפיר, דיהודה לא יכל להעיר להם על ענין איסור רציחה, כיון שהרי דנו את יוסף למיתה בדין אמת, ע"פ הדינים שהיו נהוגים קודם מתן תורה וכנ"ל, וכל מה שיהודה יכל להעיר להם, הי' רק על ענין הניאוף, וזהו שאמר להם, 'באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין אנו אלא מנאצים', ודו"ק ונפלא.

- ז -

ואמנם אע"פ שכל הפילפול הני"ל, נפלא ביותר כשלעצמו, - אך מ"מ בעצם ההנחה שהנחנו, שהשבטים הזכירו בברהמ"ז שלהם, את ה'ברית ותורה' וכנ"ל, יש מקום לפלפל ולדון מכמה צדדים, שיתכן לומר שהשבטים לא הזכירו בברהמ"ז שלהם, את ה'ברית ותורה', (ואזי נצטרך לחפש יישוב אחר, לכל ג' הקושיות הני"ל), וכדלהלן.

א. הנה נחלקו הפוס', האם הא דבעי להזכיר בברהמ"ז 'ברית ותורה', הוא דין מדאו', או"ד דהוא רק מתקנת חז"ל, (ע"י בביאור הלכה ס"י קפז, בד"ה מחזירין אותו, ובחזו"א או"ח ס"י כח אות ז).

והנה האחרונים דנו, האם האבות קיימו (בתורת אינם מצווים ועושים) גם את כל הדינים דמדרבנן, או"ד שהם קיימו רק את המצוות שמדאו', (ע"י במש"כ בזה החיד"א ב'פתח עינים', חולין פרק א, - ועוד אחרונים דנו בזה, אך אכמ"ל).

ומעתה אי נימא שהאבות לא קיימו את הדינים דמדרבנן, א"כ להנך דס"ל שהזכרת ברית ותורה היא רק מדרבנן, (עלה דלכאוי י"ל, דהשבטים לא הזכירו את הברית ותורה בברהמ"ז שלהם, - ולהצד הזה נפל כל הפילפול שפילפלנו לעיל.

- ח -

ב. הנה הסתפקה הגמ' (ברכות כ:), האם נשים חייבות בברהמ"ז מדאו', או"ד דכל חיובן הוא רק מדרבנן, ובתוסי' (שם, בד"ה נשים) ביארו את צדדי הספק, שכיון שנשים אינן לא בברית ולא בתורה, א"כ אולי אינן חייבות בברהמ"ז מדאו', כיון דקיי"ל דמי שלא אמר ברית ותורה בברהמ"ז, לא יצא יד"ח, (ולדעת התוסי' הזכרת ברית ותורה היא מדאו').

וכתבו בתוסי' וז"ל, 'והשתא קא מבעיא ליה, כיון דלא מצו למימר ברית ותורה, לא הו' אלא מדרבנן, - או דלמא כיון דלא שייך בהו (ברית ותורה) הוי שפיר דאורייתא, והא דלקמן (דהזכרת ברית ותורה מעכבת) מייירי באנשים דשייכי בברית ותורה', עכ"ל.

ולכאוי צ"ב בזה, דאם הזכרת ברית ותורה, הוא חלק מהותי מברהמ"ז שהוא לעיכובא וכנ"ל, א"כ מה הביאור בהאי צד, שיתכן שנשים חייבות בברהמ"ז מדאו', משום ש"ל שאינן